

Leonora Lottrup Rasmussen besidder en Ph.d. i historie fra Aarhus Universitet. Leonora Lottrup Rasmussen skrevet afhandlingen "De fattiges ret" (2019) om overgangen fra 1800-tallets fattighjælp til 1900-tallets velfærdsstat.

Keywords: 1800-tallet, Horsens Straffeanstalt, fængsel, fangeliv, Tugthussagen, kærlighed, gavegivning, daglig praksis

---

KÆRLIGHED I FÆNGSEL

Et studie af intime relationer i Horsens Straffeanstalt i slutningen af 1800-tallet

Denne artikel undersøger, hvordan fanger i Horsens Straffeanstalt indgik intime relationer med kvinder under deres afsoning. Artiklen tager sit empirisk udgangspunkt i kildemateriale fra den såkaldte Tugthussag fra 1883, der omhandlede et illegalt netværk mellem fanger og ansatte i Horsens Straffeanstalt. På baggrund af forhørsprotokoller og kærestebreve, der blev fremlagt som bevismateriale i sagen, sætter artiklen fokus på særligt to fanger, der under afsoning etablerede forhold til fængselspræstens tjenestepiger. Med metodisk afsæt i Michel de Certeaus begreb om hverdagens praksis og klassiske antropologiske teorier om udvekslinger og gavegivning, tematiserer artiklen både spørgsmål om fangeagens og social kontrol i det moderne fængsel.

Kærestebreve nedfældet på små sammenfoldede lapper papir. Sirligt udfyldt med småt fra øverst til nederst. Nogle med rød blyant, andre med sort blæk. Brevene er skrevet af den 35-årige Jens Ole Pedersen til den 25-årige Caroline Rasmussen i sommeren 1882. Jens Ole var tugthusfange i Horsens Straffeanstalt; Caroline tjenestepige hos fængselspræsten. Fordi deres relation stred imod fængslets regler, skulle forholdet holdes hemmeligt, og brevene blev derfor smuglet fra Jens Ole til Caroline. Ved en tilfældighed havnede brevene senere som bevismateriale i den såkaldte Tugthussag og er derfor bevaret for eftertiden.

På baggrund af kildematerialet fra denne kriminalsag, undersøger jeg i denne artikel, hvordan Jens Ole og andre fanger på ulovlig vis indgik i intime relationer under deres afsoning. Med afsæt i Michel de Certeaus praksisbegreb og klassiske

antropologiske teorier om udveksling og gavegivning, viser jeg, hvordan disse relationer blev knyttet og konstitueret gennem udvekslingen af stjålne varer. Relationer, der var i direkte modstrid med fængslets regler, men som hjalp de pågældende fanger med at bygge en alternativ bro mellem livet under og efter afsoning, og vidner om, at der kan være grund til at sætte spørgsmålstejn ved graden af den sociale kontrol, det moderne fængsel udøvede over dets fanger.

Horsens Straffeanstalt og Tugthussagen

Horsens Straffeanstalt slog portene op i 1853. Sammen med forbedringshuset i Vridsløselille, der åbnede i 1859, var fængslet resultatet af en gennemgribende reformering af det danske fængselsvæsen. Fængslet er således blev betegnet som Danmarks første moderne fængsel, der efter amerikansk forbillede blev bygget på et ambitiøst ønske om, at afsoningen ikke kun skulle virke afskrækkende, men også indebære en moralsk forbedring af den kriminelle, der skulle gennemføres ved at isolere fangen fra den omgivende samfund.¹ Horsens Straffeanstalt, der udelukkende tog imod mandlige forbrydere, husede i 1880'erne omkring 350 fanger.² Fængslet var opført som et tugthus, hvilket betød at fangerne sad isoleret i enkeltceller om natten, men arbejdede i fællesskab om dagen.³ Dette arbejde startede kvart over fem i sommerhalvåret og kvart over seks om vinteren og blev afsluttet klokken otte om aftenen, kun afbrudt af gårdtur, undervisning og spisning.⁴ Fængslet opererede også med detaljerede bestemmelser for fangernes opførsel. Fangerne måtte eksempelvis ikke omgås fanger fra andre afdelinger, handle med eller forære sine effekter eller forplejning til sine medfanger, og kun efter udvisning af god opførsel måtte de have kontakt til slægtninge og bekendte uden for murene.⁵

Selvom Horsens Straffeanstalt således udgjorde et pertentligt tilrettelagt forsøg på at forbedre landets kriminelle gennem isolation, disciplin og arbejde, dannede fængslet ikke desto mindre rammen om et omfattende kriminelt netværk 30 år efter sin grundlæggelse. Netværket blev afsløret i forbindelse med en kommissionsundersøgelse i 1883. En sag der i samtiden blev kendt under navnet Tugthus-

---

1 Smith 2003, s. 168; 248f.

2 Fra 1875 modtog fængslet også forbedringshusfanger, der sad isoleret i enkeltceller under hele afsoningen, og som blev placeret særlig afdeling. I perioden 1881–1882 var der indsat 350 fanger i Horsens, hvoraf 236 var tugthusfanger (Kontoret for Fængselsvæsenet 1885). Tugthusfangerne udgjorde altså langt størstedelen af fangebefolkningen.

3 Kontoret for Fængselsvæsenet 1885, s. 25.

4 Hverdagen i fængslet var baseret på reglementet for afsoningen af tugthusstraf samt anordningen af 13. februar 1873. Den indførte det såkaldte progressive system (Kgl. Anordning af 13. Febr. 1873 angaaende Fuldbyrnelsen af Strafarbejde i Fællesskab).

5 Christiansen og Møller 1953, s. 33.

sagen.⁶ Kernen i netværket bestod af tyvekoster, som fangerne stjal fra fængslet og det private selskab Crome & Goldschmidt, der var ansvarlig for produktionen i fængslet.⁷ Fangerne gav herefter tyvekosterne videre til ansatte og andre personer med tilknytning til fængslet i bytte for blandt andet brændevin, kaffe, sukker og tobak. Netværket bestod af omkring 50 personer og talte betjente, fabriksmestre, administrativt personale, tjenestepiger, hustruer og håndværkere.⁸

Kommissionen, der blev nedsat af Justitsministeriet i april 1883 for at undersøge det kriminelle netværk, opdagede i den forbindelse, at flere fanger på lige fod med Jens Ole havde haft intime relationer til personer tilknyttet fængslet. I særlig høj grad fængselspræstens tjenestepiger.⁹ I denne artikel fokuserer jeg på to forhold, hvorfra der er efterladt forholdsvis mange oplysninger. Det drejer sig dels om forholdet mellem Jens Ole og Caroline, dels om forholdet mellem livstidsfangen Martinus Eckmann og fængselspræstens tidligere tjenestepige Augusta Harder.

Artiklens analyse tager udgangspunkt i kildematerialet fra Kommissionen af 7.4. 1883 samt Kommissionen af 13.8. 1883 til ”Undersøgelse og Påkendelse af en del Misligheder begaaet i Horsens Straffeanstalt”,¹⁰ særligt kommissionens forhørsprotokol og bilag til forhørsprotokol. Udover forhør foretaget på diverse lokale politistationer i Danmark indeholder forhørsprotokollen de forhør, kommissionen foretog på Horsens Rådhus i perioden fra 11. april til 22. juni 1883. Kærestebrevene fra Jens Ole til Caroline er vedlagt forhørsprotokollen, og det fremgår af noteringer i brevenes marginer, at de blev fremlagt i forhør den 11. april 1883. Der er bevaret i alt fem breve fra Jens Ole til Caroline, skrevet i perioden mellem 11. juli og 3. august 1882. Brevene varierer fra tre til fire siders tæt sammenskrevne ark. Ofte med adskillige kommentarer skrevet i marginen.¹¹ Til-

6 For en mere detaljeret udlægning af Tugthussagen, se Rasmussen 2015; Christiansen og Møller 1953, s. 47–50. For artikler om Tugthussagen, se blandt andet Berlingske Tidende, 17.03.1884; Socialdemokraten, 05.03.1884; 6. 03. 1884; 12.03.1884; Dagbladet, 11. 03. 1884; Horsens Folkeblad, 4. 03.1884; 3. 02. 1885. For forhandlinger på Rigsdagen, se Rigsdagstidende, Folketingets Forhandlinger, 1884 – 1885, sp. 1665; sp. 1682; sp. 1692; Tillæg A, 1884–1885, sp. 1831.

7 Fængslet havde i slutningen af 1850'erne haft problemer med at opretholde fangernes beskæftigelse og indgik derfor i en aftale med et privat selskab, der senere blev kendt under navnet Crome & Goldschmidt. Dette selskab overtog anstaltens maskiner og videreførte dennes tekstilproduktion. Fra 1875 forpligtede Crome & Goldschmidt, der på daværende tidspunkt var overgået til aktieselskab, sig til at beskæftige samtlige fanger (Schjørring og Knudsen 1990, s. 26).

8 Rasmussen 2015, s. 13–14.

9 Rasmussen 2015. Siden 1864 havde landets største fængsler i Vridsløselille, Christianshavn og Horsens haft en fuldtidspræst ansat. I Horsens Straffeanstalt arbejdede pastor Andreassen, der boede i fængslets præstebolig, sammen med sin hustru, fem børn og svigermor. Andreassen stod for de ugentlige gudstjenester i fængselskirken og fungerede samtidigt som sjælesørger for fængslets fanger (Smith 2003, s. 248; Folketælling, 1880, sa.dk).

10 Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, Rigsarkivet (herefter RA).

11 Det er kun Jens Oles del af korrespondance, der er bevaret. Det fremgår dog af hans breve, at Caroline også sendte breve til ham (Forhørsprotokol, s. 538, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA).

Billedtekst: Horsens Straffeanstalt set fra sydøst. Rigsarkivet.

sammen udgør dette kildemateriale en unik mulighed for at undersøge fangernes sociale liv og i særdeleshed den måde, hvorpå fangerne knyttede kontakter til verden uden for ringmuren.¹²

Social kontrol og fangeagens

Denne artikel beskæftiger sig med to hovedtematikker inden for fængselsforskningen: spørgsmålet om social kontrol og fangeagens. Hermed skriver artiklen sig ind i det internationale forskningsfelt omkring fængsler og straf. Et forskningsfelt, hvori Michel Foucaults klassiske værk *Discipline and Punish* fra 1975 har haft en betydelig indflydelse.¹³ I *Discipline and Punish* argumenterer Foucault for, at opblomstringen af det panoptiske fængsel i 1800-tallet udgør et billede på hele det moderne samfund. Fængslerne afspejler samfundets ønske om social kontrol, hvor borgerne styres gennem disciplin og overvågning.¹⁴ I fængslerne er fangen,

---

12 Derudover afspejler kildematerialet også, at kommissionen udelukkende interesserede sig for intime relationer mellem fanger og personer, der ikke var indsat som fanger. Det drejede sig i udgangspunktet om relationer mellem personer af modsatte køn. Men eftersom fængslet alene husede mandlige fanger, kan det dog sagtens tænkes, at fængslet i samme periode dannede rammerne for intime relationer mellem personer af samme køn. Disse relationer giver kildematerialet desværre ikke mulighed for at belyse (O'Brien 1995, s. 208–209). For antropologiske studier af relationer mellem personer af samme køn i fængsler, se blandt andet Mehta 2014; Merotte 2012; Gibson og Hensley 2013.

13 Morris og Rothman 1995, s. Viii; Gibson 2011, s. 1041 – 1042; Smith 2003, s. 36–39; Andersen, Duedahl og Kallestrup 2005, s. 32–33; Müller 2018, s. 6.

14 Foucault 1977, s. 15–24.

ifølge Foucault, placeret ”in a state of conscious and permanent visibility that assures the automatic functioning of power.”¹⁵ Med den konstante overvågning sikrede de moderne fængsler sig ikke kun en kontrol over de indsattes kroppe, men også de indsattes indre.¹⁶ Særligt i 1970’erne og 1980’erne var Foucaults magtteknologiske tolkning af det moderne fængsel udgangspunktet for en række sociologiske og historiske studier af fængslet som institution. Modsat tidligere studier, hvor fremkomsten af det moderne fængsel ofte blev set som et udtryk for udviklingen af et mere civiliseret og humant straffesystem, der stod i kontrast til tidligere tiders korporale afstraffelse, anlagde disse revisionistiske studier et mere kritisk blik på fængslet.¹⁷

Flere studier har dog også rejst en kritik af Foucaults tolkning af det moderne fængsel. En kritik, der blandt andet hæfter sig ved Foucaults selektive brug af kilder, anakronistiske udlægning af fængslets historie samt det altoverskyggende magtperspektiv.¹⁸ Således påpeger eksempelvis den britiske sociolog David Garland og den amerikanske sociolog Mark Colvin, at der på baggrund af empiriske undersøgelser af fængsler og fangekultur er grund til at nuancere Foucaults forståelse af den sociale kontrol, de moderne fængsler antageligt udøvede over dets indsatte. Begge fremhæver i den forbindelse den amerikanske sociolog Gresham Sykes værk *The Society of Captives* fra 1958. Det fremhæver den betydelige forskel på fængslet som et ideal og fængslet i praksis.¹⁹ På lignende vis pointerer historiker Anna Müller i værket *If the Walls could Speak* (2018), der omhandler livet i et polsk fængsel under det kommunistiske styre, at fangerne ikke var passive aktører i et pertentligt maskineri.²⁰ Ifølge Müller afføder fængslet som et udtryk for ekstrem undertrykkelse også en ekstrem menneskelig kreativitet.²¹ Fængsling skal, ifølge Müller, ikke kun forstås som noget, der knuser identiteter, men også som noget, der er med til skabe og opbygge identiteter.

Andre har som den canadiske historiker Patricia O’Brien ladet sig inspirere af Foucault, men også nuanceret hans forståelse af social kontrol. I værket *The Promise of Punishment* (1982) arbejder O’Brien ud fra en forståelse af, at livet i fængslet bliver formet i et samspil mellem fanger og ansatte, og hun betoner derved fangernes agens. Gennem et studie af fængsler i 1800-tallets Frankrig, påpeger hun, at fangerne ikke efterlod deres identitet ved indgangsporten, men bragte

---

15 Foucault 1977, s. 201. Se også Smith 2003, s. 37.

16 Foucault 1977, s. 29.

17 Ignatieff 1978; O’Brien 1982; Fassin 2017, s. 6. Som eksempel på tidligere værker med en udpræget positiv udlægning af det moderne fængsel, se Frederik Stuckenbergs *Fængselsvæsenet i Danmark 1742 – 1839* (1896).

18 Smith 2003, s. 39; Garland 1990, s. 167; Colvin 1997, s. 19 – 20.

19 Sykes 1958, s. 58.

20 Müller 2018, s. 5–6.

21 Müller 2018, s. 3.

deres erfaringer og kompetencer fra det frie liv med ind i fængslet.²² Også den norske kriminolog Thomas Ugelvik er i værket *Power and Resistance in Prison* (2014) inspireret af Foucaults forståelse af magt i sit etnografiske studie af Oslo Fængsel. Ugelvik bruger imidlertid dette udgangspunkt til at undersøge, hvordan fanger i det daglige udøver modstand mod systemet. Ugelvik lægger vægt på, at magt og frihed, i Foucaults optik, konstituerer hinanden og dermed er uløseligt forbundne. Ved netop at konfrontere forskellige former for magt er det, ifølge Ugelvik, muligt for fangerne at praktisere frihed i fængslet og dermed gøre sig selv til noget andet – og mere end – en fange. Det være sig i form af små hverdagslige brud på reglerne, såsom at lave mad i cellen, eller mere alvorlige regelbrud, som at smugle stoffer eller planlægge flugtforsøg.²³

Foucaults læsning af det moderne fængsel har også sat sit aftryk på dansk fængselsforskning. Her står historiker Peter Scharff Smiths afhandling *Moralske Hospitaller* (2003) forsat som det største sammenhængende værk om det danske fængselsvæsen i kølvandet på 1800-tallets reformbølge. Med et empirisk udgangspunkt i Vridsløselille Straffeanstalt anlægger Smith et magtteknologisk analyseperspektiv kombineret med, hvad han selv betegner som en mere bevidstheds- og kulturhistorisk indfaldsvinkel ud fra et ønske om også at indfange fangernes egen vilje.²⁴ Smith fokuserer i udstrakt grad på, hvordan fængslet var med til producere apatiske og mentalt skadede individer, mens spørgsmålet om fangeagens behandles i et mindre kapitel om brud på disciplinen i form af intern kommunikation og flugtforsøg.²⁵ Selv om Smith pointerer, at der selv i et isolationsfængsel som Vridsløselille opstod uforudsete sprækker i systemet, som vidner om, at magten ikke var total, og at det enkelte individ ikke var underlagt en fuldstændig kontrol, lægger han samtidig vægt på, at det bevarede kildemateriale gør det svært at undersøge, hvordan den enkelte indsatte reagerede på de påtvungne foranstaltninger.²⁶

Med hensyn til studier af Horsens Straffeanstalt udgør Svend E. Christiansens og Th. Møllers *Statsfængslet i Horsens*, udgivet i forbindelse med fængslets 100-års jubilæum i 1953, det hidtil største bidrag. Selv om bogen rummer en systematisk og detaljeret beskrivelse af fængslets historie, er den også karakteriseret ved at være hovedsageligt redegørende i sin karakter, og forfatterne behandler ikke spørgsmålet om fangernes agens eller diskuterer graden af den sociale kontrol, Horsens Straffeanstalt udøvede over dets fanger.

---

22 Müller 2018., s. 76.

23 Ugelvik 2014, s. 5–6; 75.

24 Smith 2003, s. 40.

25 Smith 2003, s. 310.

26 Smith 2003, s. 299.

I en dansk forskningskontekst har fængslets historie været underlagt en stigende interesse inden for de seneste år.²⁷ Her har nyere studier udført af eksempelvis historiker Johan Heinsen sat fokus på fangernes handlingsrum. I sit studie af danske fængsler før etableringen af det moderne fængsel i midten 1800-tallet argumenterer Heinsen for, at fangernes handlinger, særligt i form af flugtforsøg, var med til at fremprovokere en angst, der var central i udviklingen fra tvangsarbejdsanstalter til egentlige fængsler.²⁸ I kraft af sin interesse for flugtforsøg arbejder Heinsen i forlængelse af historiker Jens Engberg, der i det ældre værk *Dansk Guldalder* (1973) betoner, hvordan fangerne i Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset udfordrede fængselssystemet gennem flugtforsøg i 1810'erne.²⁹

Flere studier har altså undersøgt, hvordan fangernes agens manifesterede sig i oprør og flugtforsøg. Lyssky kærlighedsaffærer som udtryk for fangeagens i det moderne fængsel udgør derimod et hidtil underbelyst emne i en dansk sammenhæng. Men i undersøgelsen af dette emne arbejder jeg i forlængelse af de studier, der på anden vis har interesseret sig for spørgsmålet om fangernes agens. Jeg er således i højere grad interesseret i fangelivet i praksis, end i fængslet set i et magt-teknologisk perspektiv. I et forsøg på at tilgå denne praksis trækker jeg på Michel de Certeaus værk *The practice of Everyday life* (1984), der netop går i dialog med Foucaults *Discipline and Punish*.³⁰

Hverdagens praksis, udvekslinger og gavegivning

Den franske kulturteoretiker Michel de Certeaus praksisbegreb rummer et ønske om at undersøge de hemmelige, lyssky og kreative måder, hvorpå individer og grupper opererer inden for teknokratiske strukturer. Med andre ord sætter de Certeau i *The Practice of Everyday Life* fokus på antidisciplin frem for disciplin.³¹ Som en måde at kunne undersøge disse antidisciplinære bevægelser introducerer de Certeau begrebsparret *strategi* og *taktik*, der kan forstås som to forskellige handlingsmodaliteter i et givent rum. Hvor førstnævnte henviser til de "dominerendes" indretning af rummet, refererer sidstnævnte til de "domineredes" omgang med den strategiske ramme, de er placeret i.³² Da de intime relationer i Horsens Straffeanstalt eksisterede i fængslets uofficielle underverden, vil jeg i denne artikel behandle disse relationer som udtryk for fangernes taktiske handlinger og anse fængslets institutionelle ramme som den strategiske magt.

---

27 Se f.eks. Krog, Kallestrup og Christensen, 2018; Heinsen 2017, 2018a; 2018b; Larner 2018.

28 Heinsen 2018a, s. 10.

29 Engberg 1973, s. 102; 110; 130.

30 de Certeau 1984, s. xiv-xv.

31 de Certeau 1984, s. xiv-xv. Burke 2008, s. 79-81.

32 de Certeau 1984, s. xviii-xx; s. 29-36.

Eftersom de pågældende intime relationer desuden var viklet ind i et kriminelt netværk baseret på forskellige former for udvekslinger, inddrager jeg også klassiske antropologiske værker om udveksling og gavegivning for at opnå en mere nuanceret forståelse af de pågældende relationer. Det drejer sig om Marcel Mauss' klassiske værk *The Gift* fra 1950 og Marshall Sahlins *Stone Age Economics* fra 1972. I *The Gift* argumenterer Mauss for, at gavegivning aldrig skal forstås som blot en overførsel af en besiddelse fra en person til en anden. Gavegivning indebærer derimod en udveksling af sociale bånd, idet der i udvekslingen ligger en integreret forventning om gengivelse. Ifølge Mauss binder reciprociteten (forstået som den sociale forpligtelse til at gengive) individer, familier og grupper sammen, hvorved der udvikles sociale relationer og solidaritet mellem disse parter. Med andre ord kan gavegivning ses som en måde at skabe alliance og fællesskab.³³

I *Stone Age Economics*, der er en videreudvikling af Mauss' udvekslingsteori, opstiller Sahlins tre forskellige former for reciprocitet: Den *generaliserede reciprocitet*, hvor forpligtelsen til at gengive ikke er betinget af tid, kvantitet eller kvalitet; den *balancerede reciprocitet*, der er mere økonomisk og mindre personlig end den generaliserede reciprocitet, og hvor der i højere grad gives for at få givet; og endelig den *negative reciprocitet*, hvor de involverede parter konfronterer hinanden med modsatrettede interesser og hver især forsøger at maksimere deres udbytte på den andens bekostning. Samlet set kan disse reciprocitetstypologier hjælpe os med at forstå, hvordan udvekslingerne indlejrede sig i de givne relationer og hermed også karakteren af disse relationer.³⁴

Jens Ole og Caroline

Min dyrebare elskede Karoline!³⁵

Jeg takker dig hjerteligt for de mange søde Kys som du gav mig i Dag – hvor du er en sød lille Pige imod mig. Og jeg skal til gjendgjæld Fabrikere dig to smaa Skrighalse paa én gang naar du bliver min lille Kone.³⁶

Sådan starter Jens Ole et brev til Caroline dateret den 30. juli 1882. Jens Ole Pedersen (f. 1846) var i 1873 blevet idømt en dom på 12 års tugthusarbejde for 7. gang begået tyveri samt løsgængeri og betleri.³⁷ Jens Ole, der var skomagerlærling, blev indsat i Horsens Straffeanstalt, hvor han afsonede sin straf efter det progressive

---

33 Mauss 1990, s. viiii.

34 Sahlins 2004, s. 193 – 195.

35 Jens Ole staver konsekvent Caroline med K, men eftersom Caroline staves med C i kommissionens domsakt, har jeg valgt at følge kommissionens stavemåde.

36 Forhørsprotokol, s. 665, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

37 Domsakt, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

system efter forordningen af 1873. Dette system inddelte afsoningen i tre stadier, adskilt fra hinanden med hensyn til de goder, fangerne kunne opnå. Under sin tid i fængslet befandt Jens Ole sig på det såkaldte overgangsstadie i otte måneder. På dette stadie blev fangerne tildelt en større grad af frihed og havde blandt andet lov til at færdes uden for fængslets ringmur. Jens Ole havde derfor let ved at få forbindelse til fængslets fanger og andre ansatte, herunder Caroline Rasmussen, der som tidligere nævnt var tjenestepige i fængselspræstens husholdning. Det var i præstens bolig, at Jens Ole stiftede bekendtskab med Caroline. Præsten boede ligesom størstedelen af fængslets andre ansatte på fængselsområdet, og Jens Ole havde i sommeren 1882 hjulpet præsten med at udsmykke fængselskirken til højtider, bryllup og barnedåb.³⁸ Under kommissionsforhøret forklarede Jens Ole, at kontakten til Caroline var foregået gennem bogholderens to sønner, Theodor og Christian Sønderup, der sørgede for at viderebringe breve mellem de to parter.³⁹

Som brevene fra Jens Ole vidner om, havde de to indledt et romantisk forhold til hinanden over sommeren 1882. Men deres relation byggede ikke kun på udvekslingen af søde ord, men også på udvekslingen af en række ulovlige varer. Således afslutter Jens Ole ovenstående brev med en henvisning til, at Caroline forinden havde bedt ham om at skaffe hende nogle varer fra fængslet:

Du bad mig hvist om noget til nogle Gulvklude, du kan sige det til Lars, saa skal jeg give ham nogle til Dig. Nu hildses du paa det hjerteligste og paa det kjærligste – Ledsaget med mange Tudsineder af Kys fra din altid dyrebare elskede Jens – ja fra ham som altid vil være Dig en oprigtig elsket og trofast Ven for evigt – LEV VEL min søde elskede Pige – J. Pedersen.⁴⁰

Denne Lars, Jens Ole henviser til i brevet, er formentligt fangen Lars Rasmussen, der også indgik i det kriminelle netværk.⁴¹ Det fremgår af brevene fra Jens Ole, at Caroline havde en jævnlig kontakt til Lars. Udvekslingen af stjålne varer foregik ikke alene med Lars som mellemmand, men også gennem en mindre handelsstation, som Jens Ole havde anlagt på fængselsområdet.

På overgangsstadiet havde Jens Ole fået lov til at arbejde som medhjælper for en af fængslets ansatte, værkfører Jacobsen. Som Jens Ole forklarede, betød dette arbejde, at han ”færdedes overalt i Anstalten, ligesom han ogsaa i den sidste Tid havde tilladelse til at arbeide i haverne for Funktionærene i sin Fritid.”⁴²

38 Forhørsprotokol, s. 98, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA. Fængslet var hjem for størstedelen af anstaltens på daværende tidspunkt 72 ansatte. Således havde opsynspersonalet, spisemesteren, bogholderen, præsten og inspektøren alle bolig på fængselsområdet (Christiansen og Møller 1953, s. 23; s. 31.)

39 Bilag til forhørsprotokol, s. 238; 569, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

40 Bilag til forhørsprotokol, s. 570, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

41 Domsakt, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

42 Bilag til forhørsprotokol, s. 91, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

Fordi arbejdet kolliderede med den reglementerede gårdtur, havde Jens Ole desuden fået lov til at gå rundt i Jacobsens have visse timer om dagen.⁴³ Det var opholdet i denne have, Jens Ole udnyttede til at udveksle genstande med Caroline. Som han skrev til hende den 2. august 1882:

Min Hjertens elskede Pige. Jeg skal nok faa lov til at vedblive at gaae ude i Havene. Og nu skal du skal du stadig faae noget af mig igjen. Nede allerbaergerst i Jacobsens Have (...) graver jeg en Kasse ned (...) jeg skal nok sætte et lille Mærke – Et lille Ris lige over hvor Kassen er, men der behøves ingen Jord over den – naar blodt Du, eller lille Søster, passer at tildække den med Nedfladet igjen (...) Jeg vil ikke lægge noget der ned af Vigtighed før at I ved Stedet (...) Og naar jeg har lagt noget derned til Dig saa hænger jeg som sædvanlig min Frakke paa Laagen.⁴⁴

Personen, Jens Ole refererer til som lille søster, er formentlig den 16-årige Ane Sofie, der også var ansat som tjenestepige hos fængselspræsten, og som optræder i flere af de breve Jens Ole sender til Caroline. De varer, som Caroline og Ane Sofie modtog, bestod af forskellige tekstilvarer, særligt skørter og garn. Som betaling for varerne lagde Caroline og Ane Sofie brændevin og fødevarer, særligt kød og smør, i den nedgravede kasse.⁴⁵ Derefter smuglede Jens Ole brændevinen og fødevarerne ind i fængslet, hvor han enten delte det med sine medfanger eller brugte det som betalingsmiddel til de fanger, der havde været behjælpelige med at stjæle og distribuere de pågældende varer.⁴⁶ Varerne stammede nemlig ikke i udgangspunktet fra tyverier begået af Jens Ole selv, men særligt fra de fanger, der arbejdede på fængslets tricotageafdeling og som havde mulighed for at stjæle direkte fra deres arbejdsplads. Som Jens Ole forklarede under kommissionsforhøret på Horsens Rådhus den 12. april 1883:

Disse Fanger traf Arrestanten [Jens Ole] i Kirken, i Gaarden eller naar han selv havde ærinde paa Tricotageafdelingen og paa de samme Steder modtog han af dem Varerne, naar de havde tilvendt sig dem, og Skjulte dem under Trøjen (...) Fangerne, der havde stjaalet Varerne, betalte han ved Bestillingen, ved Modtagelsen af Varerne eller undertiden først senere, med Brændevin, Sukker m.m. kun sjældent med Penge.⁴⁷

---

43 Horsens Avis, 17.03.1883.

44 Forhørsprotokol, s. 575, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

45 Bilag til forhørsprotokol, s. 275, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

46 Forhørsprotokol, s. 200, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

47 Forhørsprotokol, s. 21, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

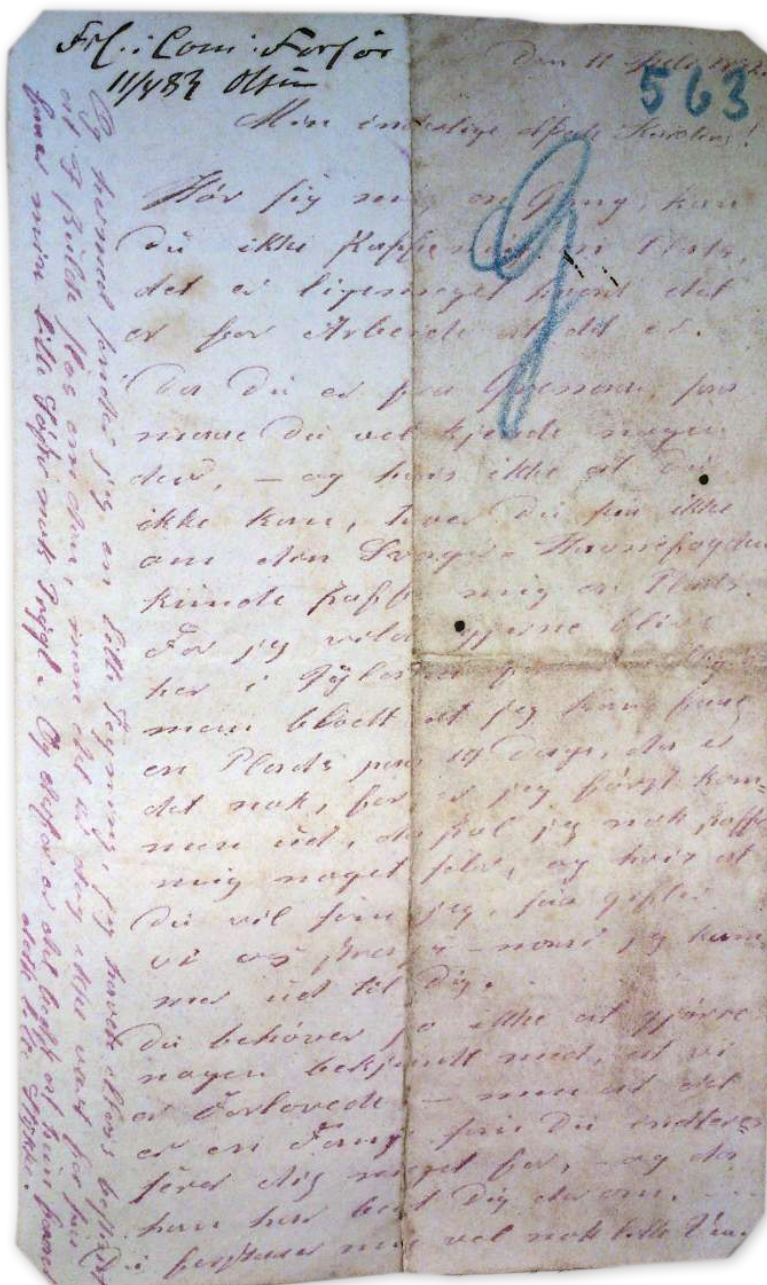
Kontakten til Caroline gjorde det altså muligt for Jens Ole at forsøde livet bag tremmer. Sammen med Jens Oles andre kontakter til verdenen udenfor, der blandt andet talte to dagvagter, en opsynsbetjent og bogholderens hustru, var Caroline i stand til at omveksle varer, der havde en begrænset værdi i fængslet, med varer, der havde en forholdsvis stor værdi. Det var kun muligt for fangerne at købe ekstraforplejning i form af smør, ost, skråtabak, sukker og øl, hvis de udførte deres arbejde tilfredsstillende og dermed blev tildelt arbejdsfortjeneste.⁴⁸ Og brændevin var helt forbudt. Derimod fik fangerne udleveret klæder fra fængslet, hvorfor tekstiler og beklædningsgenstande havde en minimal værdi, og desuden også var langt mere besværlige at holde skjult for fængslets ansatte, end forbrugsvarer som kød og brændevin.

Hvad angår transaktionerne mellem Jens Ole og Caroline fremgår det hverken af brevene eller forhørsprotokollen, hvorvidt der eksisterede en fastlagt aftale med hensyn til transaktionen af varer. Altså hvorvidt de på forhånd aftalte, hvornår, hvad og hvor meget Caroline skulle lægge i den nedgravede kasse. Dog vidner den systematiske måde, hvorpå brændevin og fødevarer indgik i det interne kriminelle netværk på fængslet om, at der hos Jens Ole må have eksisteret en forventning om reciprocitet. Af den grund kan Carolines forpligtelse til at gengive i højere grad forstås som en balanceret reciprocitet fremfor en generaliseret. I *Stone Age Economics* lægger Sahlins vægt på, at der knytter sig to forskellige typer af sociale relationer til henholdsvis den generaliserede og balancerede reciprocitet. Hvor det materielle flow inden for den generaliserede reciprocitet opretholdes på baggrund af allerede eksisterende sociale relationer, udgør det materielle flow selve omdrejningspunktet for sociale relationer inden for den balancerede reciprocitet. Det vil sige, at den balancerede reciprocitet er afhængig af en løbende udveksling af varer.⁴⁹ I lyset af Sahlins' reciprocitetsbegreber afspejler udvekslingerne mellem Caroline og Jens Ole, at deres relation ikke kun tillod Jens Ole at leve et lidt mere bekvemt fangeliv, men at selve deres relation også afhang af de løbende udvekslinger. Ironisk nok var denne balancerede reciprocitet mellem kæresteparret kun muliggjort gennem den negative reciprocitet Jens Ole praktiserede over for fængslet som institution. Jens Ole brugte imidlertid ikke kun relationen til Caroline til at forbedre livet *under* afsoningen, men også til proaktivt at starte et nyt liv op *efter* afsoningen.

---

48 Christiansen og Møller 1953, s. 33.

49 Sahlins 2004, s. 195.

Kærestebrev fra fangen Jens Ole Pedersen til tjenestepigen Caroline Rasmussen, dateret 11. april 1882. Rigsarkivet.

Ene om at vandre ud i verden

Jens Ole, der i sommeren 1882 befandt sig på det progressive systems sidste stadi, havde på dette tidspunkt muligheden for at blive tildelt en såkaldt betingelsesvis benådning. En form for benådning, der blev tildelt de fanger, der havde

overholdt reglerne på overgangsstadiet, sikret sig et livserhverv, og som fængslets bestyrelse desuden mente ville være i stand til at føre et ustraffet levned.⁵⁰ I håbet om benådning spurgte Jens Ole Caroline om hun kunne hjælpe ham med at finde en læreplads:

Min inderlige elskede Karoline, Hør sig nu engang, kan du ikke skaffe mig en plads, det er lige meget hvad det er for Arbeide, at det er (...) hvis at du vil som jeg, saa gifter vi os saasnaart jeg kommer ud til dig. Du behøver jo ikke gjøre nogen bekjendt med, at vi er Forlovede – men at der er en Fange som du interesserer dig meget for og det er ham der har bedt dig derom.⁵¹

Jens Ole fortsætter brevet med give Caroline nogle mere konkrete pejlinger på, hvordan en sådan aftale kunne komme i stand; måske hun kendte nogen fra hendes hjemegn ellers hendes svoger, der var herredsfoged, kunne være behjælpelig med at finde en læreplads. På den måde brugte Jens Ole forholdet til Caroline til også at knytte flere relationer til verden udenfor:

Og derfor min elskede Pige tænk nu herpaa og see om du kan gjøre noget for din Jens – om du kan skaffe min en Kondition paa en Herregaard det er mig ligemeget (...) det er mig lige meget hvad Arbeide at det er, naar blodt at jeg maa være ved din Side min lille Ven.

Som det fremgår af brevet, var det Jens Oles ønske, at Caroline skulle følge med ham efter hans udgang:

Jeg ville være uden bekymring naar jeg blodt vidste at du min elskede Pige, vil følge mig, hvor hen jeg end kommer (...) Vilde du blodt møde mig her nede i Byen den Dag jeg reiser herfra – Og du vil sige til mig – Nu er jeg her min elskede Jens, og nu reiser jeg hen med Dig hvor det saa end skal være, da min Plads er ved din Side (...) da jeg vil være uden Bekymring for min Fremtid, da jeg vil være glad, for da ved jeg at jeg ikke vil blive ene om at vandre ud i Verden.⁵²

Jens Ole endte med at få en plads som skomagerlærling i Nyborg. Han blev tildelt en betingelsesvis benådning og løsladt fra fængslet den 6. november 1882. Sammen med Caroline, med hvem han giftede sig, flyttede han senere til Rødby. Under afsoningen havde Jens Ole modtaget 15 flasker brændevin fra Caroline, og efter løsladelsen leverede Ane Sofie ham en pakke med otte underbenklæder og

50 Christiansen og Møller 1953, s. 43.

51 Bilag til forhørsprotokol, s. 563, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

52 Forhørsprotokol, s. 565, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

16 par strømper på Horsens Banegård.⁵³ Jens Ole formåede altså at bruge tiden i fængslet til at påvirke sit liv efter afsoningen, både på et materielt og på et immaterielt plan.

Uheldigvis for Jens Ole kom hans deltagelse i det kriminelle netværk frem i dagens lys i foråret 1883, og han blev derfor anholdt af politiet i Rødby og varetaget i fængslet. Kommissionen afsagde dom i Tugthussagen den 29. februar 1884, og Jens Ole blev idømt en straf på to års tugthusarbejde.⁵⁴ I defensionsindlægget fremhævede prokurator Bjerregaard imidlertid Jens Oles tilsyneladende vellykkede overgang fra fangenskab til frihed som en formildende omstændighed:

[D]a han for Tiden fører et lykkeligt og arbejdsomt Familieliv, vilde det være meget beklageligt, om dette, der synes at antyde, at der for hans personlige Vedkommende er indtraadt en Reaktion, nu skulde forstyrres ved Anbringelse i en Straffeanstalt.⁵⁵

Hvad denne analyse af Jens Oles og Carolines forhold har vist er dog, at vejen frem mod det lykkelige og arbejdsomme familieliv til dels var foranstaltet gennem Jens Oles tyverier under afsoningen. Som et udtryk for taktiske handlinger afspejler Jens Oles tid i fængslet netop, hvordan den dominerede part var i stand til at undergrave den dominerendes pålagte strategi. Ikke ved at bryde eller direkte afvise strategien, men ved i stedet at omgå de officielle reglementer på en ny og anderledes måde. Som de Certeau beskriver de domineredes taktik: "They made it function in another register (...) They diverted it without leaving it."⁵⁶ Selvom Jens Ole overtrådte visse ordensreglementer, bevægede han sig samtidig tilstrækkeligt meget inden for rammen, til at han af fængslets ansatte blev anset som et forbedret menneske, der kunne tildeles en betingelsesvis benådning.

Alt i alt viser historien om Jens Ole, hvordan en fange udadtil formåede at opfylde de officielle krav, der blev pålagt ham fra fængslets side, men indadtil bøjede reglerne i et omfang, der gjorde hans afsoning af tugthusstraffen væsentlig anderledes, end den var tiltænkt af fængselsvæsenet. Overgangsstadiet og dets dertilhørende privilegier var blevet indført i et forsøg på at danne en formidling til verden udenfor for de fanger, der under afsoningen havde gennemgået en moralsk forbedring. For Jens Oles vedkommende foregik denne formidling dog ikke ved holde sig på lovens rette vej, men derimod ved at fortsætte med den aktivitet, der i første omgang havde ført ham til fængslet; nemlig ved at stjæle.

---

53 Rigsdagstidende, Folketingets forhandlinger, 1884–1885, sp. 1704.

54 Domsakt, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

55 Defensionsindlæg, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

56 de Certeau 1984, s. 32.

Eckmann og Augusta

Mens kærestebrevene fra Jens Ole til Caroline udgør direkte levn af relationen mellem de to og fortæller deres egen historie om fortrolighed og intimitet, er undersøgelsen af relationen mellem livstidsfangen Eckmann og tjenestepigen Augusta baseret på involverede fanger og ansattes forklaringer under forhør. Det sætter selvsagt en begrænsning for, hvor tæt ind på livet af de to vi kan komme. Ikke desto mindre indeholder kommissionsforhørene alligevel en række oplysninger, der, særligt i lyset af det udvekslingsteoretiske perspektiv, gør det er muligt at få et indblik i relationen mellem Eckmann og Augusta.

Martinus Adolph Eliassen Eckmann (f. 1815) blev dømt ved højesteret i 1863 til hjul og stejle for hor og mordet på sin kone, som han havde forgiftet med arsenik tilbage i 1855.⁵⁷ Et mord, der fik en stor omtale i datidens aviser og som desuden affødte adskillige skillingsviser.⁵⁸ Eckmann blev imidlertid benådet og i stedet indsat i Horsens Straffeanstalt på livstid i 1864.⁵⁹ Da han var uddannet smed, blev han under sin afsoning ansvarlig for den smedje, aktieselskabet Crome & Goldschmidt bestyrede på fængslet. Indtil han blev benådet i anledning af kongens fødselsdag i april 1882, var Eckmann desuden en aktiv deltager i det kriminelle netværk, hvor også smedjen fungerede som et centralt knudepunkt for handlen mellem fanger og ansatte.⁶⁰ Eckmann havde derudover et nært venskab med fængselspræsten Jacob Andreasen og kom derfor ofte i præstens bolig. Ifølge Caroline spiste Eckmann ”daglig sammen med Præsten og hans Familie og fik ogsaa sin Snaps til maden.”⁶¹ Det var også hos præsten, at Eckmann mødte den over 40 år yngre tjenestepige Augusta Harder. Caroline, der ikke nåede at arbejde sammen med Augusta, fordi hun forlod sin plads hos præsten i november 1881, forklarede over for kommissionen, at ”Augusta (...) stod i en meget intim Forbindelse med den ofte omtalte Eckmann.”⁶² En forklaring, der også blev bakket op af Eckmanns datter, Thora Emilie Eckmann.⁶³

Som det var tilfældet med relationen mellem Jens Ole og Caroline, var relationen mellem Eckmann og Augusta foranstaltet gennem udvekslingen af varer. Eckmann, der havde tilbragt 18 år af sit liv i Horsens Straffeanstalt, havde i løbet af sin afsoning formået at tilegne sig visse særrettigheder. Det fremgår af domsaktet i Tugthussagen, at Eckmann ”af Hensyn til sine Bestillinger, som fordi han ydede baade Aktieselskabet og Fabriksmestrene personlig god Tjeneste, havde

57 Socialdemokraten, 6.03.1884.

58 Fyens Stiftstidende, 21.05.1862; 22.05.1862; 23.05.1862; 20.03.1863; Skillingsviser om smed Martinus Adolph Eliassen Eckmann, A1016, Lokalthistorisk Arkiv, Tommerup.

59 Aktionsindlæg, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

60 Bilag til forhørsprotokol, s. 86, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

61 Bilag til forhørsprotokol, s. 94, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

62 Bilag til forhørsprotokol, s. 230, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

63 Forhørsprotokol, s. 204, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

(...) større Frihed til at færdes indenfor Anstalten.”⁶⁴ Den ekstra frihed brugte han blandt andet til at koordinere en lang række tyverier fra fængslet og fra Crome & Goldschmidt. Således forklarede Eckmann under afhøring, at han i løbet af de sidste fem år af sin afsoning:

jævnlig har ved Henvendelse til Fanger, som havde Leilighed til at tilvende sig Varer paa Fabrikken, forskaffet sig saadanne som han altsaa vidste at de maatte stjæle til ham (...) Varerne som de Paagjældende bragte ham var dels strikkede Sager af alle Slags, dels Lærred, Hvergarn og Bomuldstøj.⁶⁵

De varer, som fangerne bragte til ham, betalte han med brændevin, kaffe, skråto-bak og andre fødevarer. Disse betalingsmidler fik Eckmann smuglet ind i fængslet gennem to af Crome & Goldschmidts fabriksmestre, Philip Lander og Peter Preuthun. De to mestre hjalp desuden Eckmann med at føre varer væk fra fængslet ved at gemme dem i en kasse, som de tog med sig hjem efter arbejde. Det drejede sig dog ikke kun om forskellige stjalne tekstilvarer, men også om møbler, som Eckmann selv, eller ved hjælp af andre fanger, havde fabrikeret. Som fængselsinspektør Mazanti indrømmede over for kommissionen, havde Eckmann fået tilladelse til at lave forskellige møbler m.v. til sig selv i sin fritid. Møblerne fik han lov til at opbevare i præstens bolig.⁶⁶ En stor del af disse tekstilvarer og møbler havnede senere i Augustas lejlighed i Horsens ved hjælp af Philip Lander.⁶⁷

Under afhøring forklarede Lander, at Eckmann cirka en gang om ugen kaldte ham ind i smedjen, ”hvor han arbejdede og leverede ham der i Kassen forskellige Slags Varer af Uld- og Bomuldstøj, Lærred, Duge m.m. et Stykke ad Gangen, hvilket Alt Comperanten [Lander] bragte Pigen Augusta Harder.”⁶⁸ Thora Eckmann fortalte desuden, at hun var bekendt med, at Lander hentede en mængde ting fra hendes far, og ”disse Ting bragte Lander til hendes Faders Kjæreste Augusta Harder i Horsens, som syede dem, og endel deraf fik Lander derefter igjen og solgte til Folk i Byen.”⁶⁹ Thora havde også selv fået flere ting fra sin far, men lagde samtidigt vægt på, at hun i den sidste del af hans afsoning ikke så ofte modtog varer, da han ”samlede til en af Præstens tidligere Piger Augusta Harder.”⁷⁰ Ifølge Eckmanns medfange, Niels Brandt Hansen, havde Lander fået Augusta til at underskrive en attest, der stadfæstede, at møblerne tilhørte Eckmann for at undgå,

64 Domsakt, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

65 Forhørsprotokol, s. 144, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

66 Bilag til forhørsprotokol, s. 316, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA; Berlingske Tidende, 17. marts 1884.

67 Forhørsprotokol, s. 148; s. 242, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

68 Forhørsprotokol, s. 113, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

69 Forhørsprotokol, s. 204, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

70 Forhørsprotokol, s. 323, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

at hun skulle sælge dem.⁷¹ Hansen var desuden af den overbevisning, at Eckmann og Augusta havde et barn sammen. Disse to påstande blev dog aldrig forfulgt videre af kommissionen, og det er derfor svært at afgøre, hvorvidt der kan være belæg for dem.

Under alle omstændigheder afspejler vidneudsagnene, at Eckmann og Augusta havde en intim forbindelse til hinanden, og at hun samtidig spillede en central rolle i det kriminelle netværk på Horsens Straffeanstalt. Selvom udsagnene også indikerer, at Augusta fik flere gaver af Eckmann, var en stor del af de ting, Eckmann bragte Augusta, også givet med andre formål for øje. Dels ud fra en forventning om, at hun bearbejdede genstandene med videresalg for øje, dels at hun opbevarede dem frem til Eckmanns løsladelse. Udvekslingerne mellem Eckmann og Augusta følger således Sahlins definition af balanceret reciprocitet, hvor der eksisterer en fastlagt aftale mellem de to parter. Selvom udvekslingerne var med til at etablere en alliance, var reciprociten også betinget af, at parterne besad to særskilte sociale og økonomiske interesser.⁷² På den ene side var Eckmann interesseret i at få genstandene bearbejdet og opbevaret. På den anden side var Augusta afhængig af Eckmann og hans kontakter på Horsens Straffeanstalt for overhovedet at komme i besiddelse af de eftertragtede tekstilvarer og møbler. At relationen mellem Eckmann og Augusta var afhængig af en løbende udveksling af genstande, bliver yderligere underbygget af, hvad der skete kort før Eckmanns løsladelse. For planen om at komme ud til en kæreste og en møbleret lejlighed efter endt fængselsophold udspillede sig ikke, som Eckmann havde planlagt.

Fra fangenskab til frihed

Over for kommissionen forklarede Eckmann under forhør den 25. april 1883, at det var meningen, at han ”efter sin Løsladelse vilde beholde Varerne, men umiddelbart efter at han løslades, drog Augusta bort med disse Varer.”⁷³ Også Caroline berettede om sagens uheldige udfald:

[Eckmann] havde foræret hende [Augusta] Alt, hvad hun havde baade Linned, Undertøi og Kjoler og holdt i hele 2 Aar en møbleret Leilighed til hende i Horsens. Han ønskede nok, naar han kom ud, at gifte sig med hende, men hun ville ikke have ham og reiste til Amerika.⁷⁴

---

71 Bilag til forhørsprotokol, s. 159, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

72 Sahlins 2004, s. 188.

73 Forhørsprotokol, s. 147, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

74 Bilag til forhørsprotokol, s. 230, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

Horsens Straffeanstalt set fra øst. Rigsarkivet.

Selvom Eckmann havde forsøgt at bruge udvekslingerne til at opbygge en relation uden for fængslet, resulterede dette dog i en knap så vellykket overgang til livet efter endt afsoning, som det var tilfældet med Jens Ole. Eftersom Augusta emigrerede til Amerika i foråret 1882, blev hun aldrig afhørt i forbindelse med Tugthussagen, og det er derfor ikke muligt at få et indblik i hendes perspektiv. Ved at rejse væk med Eckmanns varer foretog Augusta dog en handling, der i Sahlins optik kan aflæses som et udtryk for negativ reciprocitet. En reciprocitet, der i modsætning til generaliseret og balanceret reciprocitet ikke er med til at opretholde og knytte relationer, men bidrager til at bryde og ødelægge dem.⁷⁵ En reciprocitet Sahlins karakteriserer som den asociale yderlighed.

På grund af Eckmanns indblanding i det kriminelle netværk blev han i februar 1884 idømt et års forbedringshusarbejde.⁷⁶ På lige fod med Jens Ole viser hans deltagelse i netværket, og i særdeleshed forholdet til Augusta, at han under sin første afsoning formåede at handle taktisk i sin omgang med fængslets officielle regler. Han foretog en række tilsigtede handlinger for at stille sig i den bedst mulige position ved sin løsladelse – ikke ved at lade sig påvirke af fængslets forsøg på en moralsk forbedring af hans indre, men ved at fortsætte sin kriminelle løbebane. I lyset af de Certeau kan Eckmanns taktiske handlinger ses som et eksempel på, hvordan forbrugere af en dominerende kulturel strategi foretager utallige omdannelser og ændringer for derigennem at indrette strategien i tråd med egne interesser og regler.⁷⁷ Taktiske bidrag der afspejler, at der i Horsens Straffeanstalt i 1880'erne eksisterede en betydelig forskel på fangelivet som ideal og fangelivet i praksis.

75 Sahlins 2004, s. 194–195.

76 Domsakt, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

77 de Certeau 1984, s. Xiii – xiiii.

Fangerne og deres relationer til verden udenfor

Overordnet set viser den måde, hvorpå Jens Ole og Eckmann indgik i intime relationer med Caroline og Augusta, at det var muligt for de to at føre et liv i fangenskab, der afveg fra fængslets forestilling om et isoleret og disciplineret fangeliv. Særligt afspejler de to forhold, hvordan fængslets fastlagte hverdagsrutiner efterlod sprækker og råderum, som de to fanger formåede at udnytte til at påvirke livet både under og efter afsoningen. Dog efterlader denne undersøgelse også en række spørgsmål om repræsentativitet, både hvad angår omfang og udstrækning. Var Jens Oles og Eckmanns kærlighedsaffærer enestående tilfælde eller udtryk for en større tendens blandt fangerne i Horsens?

På den ene side er det værd at bemærke, at det kildemateriale, jeg har baseret min undersøgelse på, i sig selv sætter sine begrænsninger i forhold til spørgsmålet om fangernes intime relationer mere generelt. Kommissionen, der blev nedsat til at afdække mislighederne i fængslet, interesserede sig udelukkende for de relationer, der på forskellig vis var viklet ind i det kriminelle netværk. At fanger indgik i intime relationer med kvinder, udgjorde således ikke kommissionens primære arbejdsområde og havde tilsyneladende heller ikke den store interesse, medmindre den pågældende relation direkte kunne kobles til tyveri eller hæleri. Oplysningerne om fangernes kæresteforhold har jeg derfor måttet stykke sammen af en række brudstykker nævnt hist og her, men nogen systematisk undersøgelse af dette aspekt af fangelivet indeholder kildematerialet fra kommissionen ikke. Ud af de 13 fanger, der blev dømt i forbindelse med Tugthussagen, havde fire haft, hvad der kan karakteriseres som et kæresteforhold med en eller flere personer under afsoning. Men der kan være god grund til at antage, at der eksisterede kæresteforhold, som ikke blev afdækket i forbindelse med Tugthussagen, fordi disse ikke knyttede sig til det kriminelle netværk.⁷⁸

På den anden side har min analyse også vist, at de intime relationer mellem henholdsvis Jens Ole og Caroline og Eckmann og Augusta i høj grad blev faciliteret og konstitueret i kraft af det kriminelle netværk. Ikke kun i form af de udvekslinger, der var med til at knytte og opretholde relationerne, men også i form af de særrettigheder, som visse fanger blev tildelt, og de muligheder, som deltagelsen i det kriminelle netværk ellers affødte. Måske ville de intime relationer slet ikke have eksisteret, hvis ikke der havde hersket en vis grad af lovløshed i fængslet?

At Jens Ole var i stand til at smugle breve til Caroline skyldtes eksempelvis tjenstvilligheden hos Theodor og Christian Sønderup. De to drenge var desuden behjælpelige med at smugle brændevin ind i fængslet. Denne brændevin blev derefter brugt som betalingsmiddel for de stjalne varer.⁷⁹ Mens deres far, boghol-

---

78 Domsakt, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

79 Forhørsprotokol, s. 393, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

der Sønderup, ikke blev tiltalt i forbindelse med Tugthussagen, blev deres mor, Eleonora, derimod idømt fængsel på vand og brønd i seks gange fem dage for at have købt stjalne varer af blandt andet Jens Ole.⁸⁰ Også Eckmanns relation til Augusta blev i høj grad muliggjort gennem det kriminelle netværk, og i særdeleshed hans venskabelige forhold til fængselspræsten. Selvom Jacob Andreasen og hans hustru hverken blev afhørt eller sigtet under Tugthussagen, havde de gennem årene modtaget en række stjalne genstande fra Eckmann. Flere af de afhørte fanger og ansatte, herunder både Eckmann og Caroline, påstod da også, at pastor Andreasen og hustru vidste, at de gaver, de modtog, var stjålet gods.⁸¹ At Andreasen var gået fri for tiltale blev desuden kritiseret af både oppositionen på Rigsdagen og af den socialdemokratiske presse, der fremhævede, at Andreasen var blevet taget med fløjlshandsker af kommissionen.⁸² Andreasen fik imidlertid et nyt embede som præst ved Kornum og Løgsted Sogn kort efter, at Tugthussagen for alvor begyndte at rulle. Andreasen selv, der hævdede sin uskyld i et offentligt brev i Berlingske Tidende, lagde vægt på, at overflyttelsen til det nye embede var foregået aldeles frivilligt.⁸³

Det kan på baggrund af kildematerialet og datidens håndtering af Andreasen være svært at vurdere graden af fængselspræstens involvering i det kriminelle netværk. Men under alle omstændigheder vidner de kæresteforhold, der blev bragt for dagens lys i 1883, om, at fængselspræsten måtte have set igennem fingre med visse brud på fængslets officielle regler. Det var nemlig ikke en tilfældighed, at både Jens Ole og Eckmann havde fundet deres kærester blandt hans tjenestepiger. I et brev til borgmesteren i Horsens den 14. marts 1883 påpeger Andreasen, at hans tjenestepige Maren Madsen tidligere var blevet afskediget i utide, fordi "hun ikke kunde afholde sig fra Forbindelse med en Fange."⁸⁴ Andreasen forklarede dog videre, at han havde ansat hende igen på sin hustrus opfordring. Dels fordi hun var god ved børnene, dels fordi den pågældende fange alligevel skulle løslades. Maren blev senere forhørt af kommissionen, da det under afhøringerne var kommet frem, at hun havde været kæreste med fangen Jens Christian Jensen, der havde været en særdeles aktiv deltager i det kriminelle netværk under sin tid i fængslet.⁸⁵ Eftersom Jensen blev løsladt i december 1882, kunne det meget vel være ham, Andreasen henviser til i brevet.

Derudover havde Jens Ole ikke kun kontakt til Caroline, men også til den 16-årige Ane Sofie, der var tjenestepige i præsteboligen på samme tid som Caroli-

80 Domsakt, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

81 Bilag til forhørsprotokol, s. 94f; Forhørsprotokol, s. 146, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

82 Se Rigsdagstidende, Folketingets Forhandlinger, 1884 - 1885, sp. 1671f; Social-Demokraten, 6. marts 1884.

83 Berlingske Tidende, 17. marts 1884

84 Bilag til forhørsprotokol, s. 222, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

85 Forhørsprotokol, s. 629, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

ne. Til Ane Sofie sendte Jens Ole på lignende vis hemmelige breve, men her er det dog svært at afgøre, hvorvidt deres relation kan karakteriseres som et kærlighedsforhold på lige fod med relationen til Caroline.⁸⁶ Jens Ole havde også tidligere haft et forhold til en anden af præstens tjenestepiger, Cathrine Berggren. Cathrine blev under Tugthussagen sigtet for at "have staaet i Forbindelse med nogle af Fangerne og særlig en Fange ved navn Jens Ole Petersen."⁸⁷ Cathrine arbejdede dog ikke længere hos præsten, og eftersom der gik rygter om, at hun enten var offentligt fruentimmer i Aarhus eller arbejdede på et værtshus i Viborg, blev hun efterlyst i begge politikredse. På trods af disse anstrengelser lykkedes det ikke kommissionen at finde hende, og hun blev derfor aldrig afhørt i forbindelse med sagen.⁸⁸ Også fangen Theodor Mortensen havde fået kontakt til sin kæreste Thora i præstens bolig. Thora Emilie Eckmann var nemlig Eckmanns datter og kom ofte forbi fængselspræstens bolig for der at besøge sin far.⁸⁹

På den måde indikerer de pågældende relationer, at det kriminelle netværk var med til at lægge en ekstra frugtbar jord for kærlighedsaffærer, der stred imod fængslets regler. Man kan således godt forestille sig, at det at flere af de ansatte i fængslet, herunder fængslets egen inspektør og mindst 13 betjente, på forskellig vis var involveret i tyveri eller hæleri, var med til at rykke ved magtforholdet mellem ansatte og fanger. Da fangerne ofte var direkte involveret i de ansattes ulovlige handlinger, var de ansatte afhængige ikke kun af fangernes diskretion, men i mange tilfælde også af deres villighed til at stjæle.⁹⁰ I denne kontekst kunne flere ansatte med fordel have set igennem fingre med diverse mindre regelbrud. På trods af at kommissionen ikke afsagde domme for forbrydelser begået før 1875, indikerede flere forhold, at der havde hersket en grad af lovløshed i fængslet over en langt længere periode.⁹¹ Hvis dette var tilfældet, må man formode, at der i tidens løb kunne have eksisteret en række intime relationer, der bare aldrig blev bragt for dagens lys.

For denne artikels analyse er det interessante ved førnævnte Theodor Mortensen og Jens Christian Jensens kærlighedsaffærer imidlertid, at også disse relationer spillede en rolle for tiden efter løsladen. For eksempel indrømmede Theodor

86 Bilag til forhørsprotokol, s. 222, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

87 Bilag til forhørsprotokol, s. 243, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

88 Bilag til forhørsprotokol, s. 245–247, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

89 Forhørsprotokol, s. 665, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

90 Dette afhængighedsforhold kommer særligt til udtryk ved fængslets håndtering af fangen Niels Peder Larsen, der under sin afsoning havde haft tilladelse til at ryge tobak og frit bevæge sig rundt i fængslet. Dette skyldtes ifølge fanger og betjente, at Larsen, der arbejdede på fængslets beklædningslager, stjal fra dette lager og solgte varerne videre til betjente i betaling for penge eller tobak. Som opsynsbetjent Jørgensen forklarede, havde Larsen "størst frihed i Anstalten, røg Tobak og de fleste Betjente var afhængige af ham fordi han leverede Sager, som han stjal på Oplaget til dem." (Forhørsprotokol, s. 337, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA).

91 Forhørsprotokol, s. 443f, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA; se Rigsdagstidende, Folketingets Forhandlinger, 1884 – 1885, sp. 1692.

Mortensen, der havde været ”Kjæreste med [Thora] Emilie Eckmann i nogle Maaneder i Vinteren 1881/1882”,⁹² at hun havde hjulpet ham, efter han blev løsladt fra fængslet. Han havde blandt andet fået et par nye støvler, en guldring og nogle beklædningsgenstande af hende. Thora havde desuden betalt for begges rejse til København i foråret 1882, hvor de siden slog sig ned.⁹³ Et lignede billede tegner sig med hensyn til forholdet mellem Jens Christian Jensen og Maren Madsen. Mens kommissionen foretog forhør på Horsens Rådhus over sommeren i 1883, havde Jens Christian Jensen stjålet en frakke fra det logi, hvor han boede sammen med Jens Ole i Horsens. Frakken pantsatte han og brugte derefter nogle af pengene til rejse et par dage til Endelave for at besøge Maren.⁹⁴

Et fangeliv

Groft skitseret afspejler de kæresteforhold, der blev afdækket i forbindelse med Tugthussagen, en vis divergens mellem fængslets tiltænkte fangeliv og fangelivet i praksis. I praksis formåede fangerne nemlig at udøve agens over deres eget liv ved at indgå i relationer, der direkte stred imod fængslets ønske om kontrol og isolation. I relation til Jens Engberg, Johan Heinsen og Peter Scharff Smiths studie af fangeagens viser denne analyse således, at det også kan være meningsfuldt at fokusere på intime relationer som udtryk for agens. I tillæg til særligt Smiths studie af Vridsløselille Straffeanstalt viser analysen desuden, at fangerne i det moderne fængsel ikke kun var passive deltagere i den strafferetslige proces, men derimod godt kunne agere som aktive medspillere. Ved netop at give et indblik i, hvordan fangerne reagerede på de påtvungne foranstaltninger, er mit studie med til at nuancere Smiths pointe om, at individet ikke var underlagt en fuldstændig kontrol. Hermed understøtter analysen også Patricia O’Briens pointe om, at fangelivet skabes i et samspil mellem fanger og ansatte. Selve Tugthussagen vidner om, at fangerne bragte deres erfaringer fra det frie liv med ind i fængslet. Jens Ole Pedersen, Jens Christian Jensen og Theodor Mortensen, der alle deltog i det kriminelle netværk ved at stjæle og distribuere varer, sad også alle inde med en straf for tyveri, på lige fod med størstedelen af fængslets andre fanger.⁹⁵ Ved at fortsætte i det spor, der i første omgang havde bragt dem i fængslet, formåede de tre fanger imidlertid at opbygge relationer, der var nyttige for dem efter løsladelse.

---

92 Forhørsprotokol, s. 665, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

93 Forhørsprotokol, s. 665–666, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

94 Forhørsprotokol, s. 629–633, Kommission af 7.4.1883 og 13.8.1883, RA.

95 Ud af de omkring 350 fanger, der var indsat i 1882, var 77 procent idømt en straf for tyveri, hvoraf var knap halvdelen dømt for fjerde gang, eller oftere, begået simpelt tyveri (Kontoret for Fængselsvæsenet 1885, s. 88).

På et mere overordnet plan underbygger undersøgelsen således den kritik, som blandt andet David Garland og Mark Colvin har rejst i relation til Foucaults analyse af det moderne fængsel. Næmlig at Foucault behandler fængslet som tænkt ideal og som praksis som værende identiske, hvorved analysen fremstår som et "worst-case scenario which ignores the strength of countervailing forces."⁹⁶ Derudover underbygger studiet Anna Müllers pointe om, at fangenskab afføder kreativitet og indebærer elementer af identitetsskabelse. Müller peger i den forbindelse på intime relationer som et led i denne identitetsskabelse. Under de umenneskelige forhold, som fanger er placeret i, udgør forholdene en mulighed for at blive set 'som et menneske' af et andet menneske, pointerer Müller.⁹⁷ Et aspekt Ugelvik også betoner i *Power and Resistance in Prison*. Ifølge Ugelvik er mandlige fanger frataget muligheden for at performe centrale mandlige pligter og mister derfor en del af deres maskuline identitet. At gøre modstand mod systemet ser Ugelvik således som en måde, hvorpå fanger forsøger at vinde deres tabte maskulinitet tilbage.⁹⁸ I lyset af disse pointer kan de intime relationer netop ses som fangernes måde at praktisere frihed i fængslet og med Ugelviks ord dermed gøre sig selv til noget andet – og mere end – en fange. I lyset af disse analytiske perspektiver kan man sige, at de intime relationer, jeg har afdækket i denne artikel, på én og samme tid indebar elementer af både opretholdelsen af en forudgående identitet, der knyttede sig til livet før afsoning, og skabelsen af en ny identitet bag tremmer.

Konklusion

Jeg har i denne artikel foretaget et studie af et hidtil ubehandlet aspekt af det moderne fængsel i 1800-tallets Danmark, nemlig kærlighed i fængsel. Med udgangspunkt i kildematerialet fra Tugthussagen har jeg undersøgt, hvordan fanger indgik i intime relationer under deres afsoning i fængslet. Ved hjælp af Michel de Certeaus praksisbegreb har jeg forsøgt at bevæge mig væk fra de officielle regler og protokoller og i stedet analyseret fangernes sociale liv i praksis. Analysen har vist, at flere fanger havde tætte relationer til kvinder under afsoningen, på trods af at disse relationer var i direkte modstrid med fængslets regler. Ved at inddrage Marcel Mauss' og Marshall Sahlins' reciprocitetstypologier har jeg afdækket, hvordan forskellige former for ulovlige udvekslinger var indlejret i de intime relationer. På den måde viser artiklen, at de pågældende kæresteforhold til en vis udstrækning eksisterede på baggrund af fangernes fortsatte ulovlige handlinger under afsoningen. Handlingerne vidner om, at fangerne ikke passivt underlagde

---

96 Garland 1990, s. 167; Colvin 1997, s. 21.

97 Müller 2018, s. 138; 150.

98 Ugelvik 2014, s. 241.

sig fængslets disciplinering, men derimod videreførte deres kriminelle løbebane inden for fængslets mure.

Samlet set har analysen været med til at afdække, hvordan de intime relationer gjorde det muligt for fangerne at forsøde livet i fængslet – både på et materielt plan og et følelsesmæssigt plan. På den måde opnåede fangerne en grad af autonomi og selvbestemmelse over deres eget liv. Selvom fængslet i teorien skulle være isoleret fra det omgivende samfund, brugte fangerne de intime relationer som en dør til omverdenen. Gennem relationerne igangsatte fangerne små, proaktive tiltag til at bygge et liv op efter løsladelsen. Tiltag, der for nogle mislykkedes, men for andre var særdeles vellykkede.

Litteratur

- Andersen, Lars; Duedahl, Poul og Kallestrup, Louise N. 2005: *De måske udstødte: historiens marginale eksistenser*. Aalborg Universitetsforlag.
- Burke, Peter 2008: *What is Cultural History*. Polity Press.
- Certeau, Michel de 1984: *The Practice of Everyday Life*. University of California Press.
- Christiansen, Svend E. og Møller, Th. 1953: *Statsfængslet i Horsens*. Direktoratet for Fængselsvæsenet.
- Clemmer, Donald 1940: *The Prison Community*. Christopher Publishing House.
- Colvin, Mark 1997: *Penitentiaries, Reformatories, and Chain Gangs*. St. Martin's Press.
- Crewe, Ben og Bennet, Jamie (red.) 2012: *The Prisoner*. Routledge.
- Engberg, Jens 1973: *Dansk Guldalder Eller Oprøret i Tugt, – Rasp og Forbedringshuset i 1817*. Rhodos.
- Fassin, Didier 2017: *Prison Worlds: An Ethnography of the Carceral Condition*. Polity.
- Foucault, Michel 1977: *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Penguin Books.
- Garland, David 1990: *Punishment and Modern Society*. Clarendon Pree.
- Gibson, Lauren og Hensley, Christopher 2013: "The Social Construction of Sexuality in Prison." *The Prison Journal*, 93: 3, s. 355–70.
- Gibson, Mary 2011: "Global Perspectives on the Birth of the Prison." *The American Historical Review*, 116: 4, s. 1040–63.
- Goffman, Erving 1968: *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and other Inmates*. Penguin Books.
- Heinsen, Johan 2017. *Mutiny in the Danish Atlantic World: Convicts, Sailors and a Dissonant Empire*. Bloomsbury Publishing.
- Heinsen, Johan 2018a: *Danmarks første fængsel*. Aarhus Universitetsforlag.

- Heinsen, Johan 2018b: "Straffefanger på fri fod i 1700-tallets Sjælland." *Siden Saxo*, 35: 3, s. 4-13.
- Larner, Anette 2018: *Good Household Gone Bad: Tracing the Good household in early modern Denmark through crime and incarceration*. Ph.d.-afhandling, Aarhus Universitet.
- Mauss, Marcel 1990 (1950): *The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. Routledge.
- Mehta, Rimple 2014: "So Many Ways to Love You/Self: Negotiating love in a prison." *International Feminist Journal of Politics*, 16:2, s. 181-98.
- Merotte, Lisbeth 2012: "Sexuality in Prison: Three investigation methods analysis." *Sexologies*, 21:3, s. 122-125.
- Michael, Ignatieff 1978: *A Just Measure of Pain: The penitentiary in the industrial revolution, 1750-1850*. Columbia University Press.
- Morris, Norval og Rothman, David J. (red.) 1995: *The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society*. Oxford University Press.
- Müller, Anna 2018: *If the Walls Could Speak: Inside a Women's Prison in Communist Poland*. Oxford University Press.
- O'Brien, Patricia 1982: *The Promise of Punishment: Prison in nineteenth-century France*. Princeton University Press.
- O'Brien, Patricia 1995: "The Prison on the Continent: Europe, 1865-1965".
Morris, Norval og Rothman, David J. (red.): *The Oxford History of the Prison: The Practice of Punishment in Western Society*. Oxford University Press.
- Rasmussen, Leonora Lottrup 2015: *Et samfund af sten og stål: en undersøgelse af Horsens Straffeanstalt i slutningen af det 19. årh.* Speciale, Aarhus Universitet.
- Sahlins, Marshall 2004: *Stone Age Economics*. Routledge.
- Schiørring, Ole og Knudsen, Bodil Marie 1990: *Tugt og Tremmer: Fængselsmuseet uden for Murerne*. Horsens Museum.
- Smith, Peter Scharff 2003: *Moralske hospitaler: det moderne fængselsvæsens gennembrud 1770-1870*. Forum.
- Stuckenberg, Frederik (red.)1883: *Nordisk Tidsskrift for Fængselsvæsen og øvrige penitentiære Institutioner*. København.
- Stuckenberg, Frederik 1896: *Fængselsvæsenet i Danmark 1742 – 1839*. København.
- Sykes, Gresham M. 1958: *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*. Princeton University Press.
- Ugelvik, Thomas 2014: *Power and Resistance in Prison: Doing Time, Doing Freedom*. Palgrave Macmillan.

Internetmateriale

Folketælling, 1880, <https://www.sa.dk/ao-soegesider/da/rif/rif-collection/7>.

(Besøgt den 9.05.2020)

Trykte kilder

Berlingske Tidende, 17.03.1884.

Dagbladet, 11. 03. 1884.

Fyens Stiftstidende, 21.05.1862.

——— 22.05.1862.

——— 23.05.1862.

——— 20.03.1863.

Horsens Folkeblad, 4. 03.1884.

——— 3. 02. 1885.

Kgl. Anordning af 13. Febr. 1873 angaaende Fuldbyrdsels af Strafarbejde i Fællesskab 1913: Horsens Straffeanstalt.

Kontoret for Fængselsvæsenet 1885: *Beretning fra kontoret for Fængselsvæsenet om Straffeanstaltens Tilstand, 1878 – 1883*. København.

Socialdemokraten, 05.03.1884.

——— 06.03.1884.

——— 12.03.1884.

Rigsdagstidende, Folketingets forhandlinger, 1884-1885.

——— Tillæg A, 1884-1885.

Utrykte kilder

Aktionsindlæg, Kommissionen af 07. 05. 1883 og 13. 08. 1883. Rigsarkivet.

Bilag til forhørsprotokol, Kommissionen af 07. 05. 1883 og 13. 08. 1883. Rigsarkivet.

Defensionsindlæg, Kommissionen af 07. 05. 1883 og 13. 08. 1883. Rigsarkivet.

Domsakt, Kommissionen af 07. 05. 1883 og 13. 08. 1883. Rigsarkivet.

Forhørsprotokol, Kommissionen af 07. 05. 1883 og 13. 08. 1883. Rigsarkivet.

Summary

Love in prison: A study on intimate relationships in Horsens Penitentiary in the late 19th century.

This article investigates the ways in which intimate relationships in prison can be seen as forms of prisoner agency. The article focuses on Horsens Penitentiary – known as the first modern prison in Denmark – during the late 19th century. Through the examination of sources such as love letters and court transcripts from a criminal case regarding an illegal trade between prisoners and employees at the prison, the article pays special attention to two male prisoners. These two prisoners were engaged in liaisons with young women employed as maids in the house of the prison chaplain. Drawing on Michael de Certeau's concept of everyday practice and classic anthropological theories on exchanges and gift giving, the article argues that the illegal trade with stolen objects played an active role in forming the intimate relationships. Further, the article emphasises how the prisoners used the liaisons as ways of both gaining several benefits behind bars and to strengthen their connection to the outside world. The article concludes that even though the relationships were in direct conflict with prison rules, they did bridge the gap between life during and after imprisonment, helping the prisoner to build a new life for himself.